Чугу С. Д.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

ІНТЕРПРЕТАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ДЕКОДУВАННЯ СИМВОЛІВ КУЛЬТУРИ В ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей перекладу художнього тексту в категоріях інтерпретативного підходу, що базується на усвідомленні необхідності поглиблення явлень щодо моделювання процедурного виміру перекладацької діяльності та пошуку шляхів забезпечення адекватності і еквівалентності перекладу через застосування точного співвідношення універсальних і варіативних перекладацьких трансформацій. Особлива увага приділяється інтерпретації концептів і семіолінгвістичному аспекту реалій у перекладах творів прозового жанру з огляду на важливість розуміння механізму відзеркалення у словесній формі унікального сприйняття й осмислення дійсності певною мовною спільнотою, що детерміновані особливостями категоризації світу представниками певної лінгвокультури.

У статті окреслено загальні концептуально-методологічні засади сучасних перекладознавчих студій і шляхи відтворення через художній образ світу як форму інтерпретації лінгвокультурної специфіки певної мовної спільноти та творчого суб'єкта, своєрідності освоєння дійсності в художньому дискурсі. Автор стверджує, що наукові розвідки, спрямовані на врахування основних принципів теорії концептуальної інтеграції у процесі перекладу художнього тексту, засвідчують важливість модифікації семантичного і прагматичного аспектів цільового тексту, що зумовлює певні зміни у змісті і формі вихідного тексту зі збереженням характерних ознак тексту оригіналу та доводить доцільність використання інтерпретативної моделі перекладу, наголошуючи на її ключовій ролі для досягнення адекватної трансляції змістового наповнення цільового тексту. Інтерпретативний переклад тлумачиться як алгоритм певних перекладацьких дій, що включає систему спеціальних стратегій і прийомів перекладу, спрямованих на точну репрезентацію концептуального виміру художнього тексту.

Ключові слова: інтерпретативний переклад, художній текст, концептуальний вимір, теорія концептуальної інтеграції, символ культури, перекладацька стратегія.

Притаманний сучасному світу процес взаємодії мов і культур у різних комунікативних контекстах зумовлює підвищений інтерес науковців до вивчення засобів трансляції специфічних етнічних явищ і символів у цільову культуру. Очевидно, що саме переклад виявляється полем співставлення і гармонізації різних світоглядів і культур, що зумовило кардинальні зміни в усвідомленні його ролі в царині інтегрованих міждисциплінарних наукових пошуків сьогодення. Необхідність вивчення актуальних проблем процесу перекладу, поглиблення явлень щодо моделювання процедурного виміру перекладацької діяльності та пошук шляхів забезпечення адекватності і еквівалентності перекладу, вирішення

питання щодо уніфікації і варіативності перекладацьких трансформацій спрямовані на пошуки відповідей на виклики, спричинені стрімким розширенням меж міжмовної та міжкультурної комунікації в глобальному світі.

Постановка проблеми. Особливості релевантного відтворення змісту тексту, зокрема моделі художнього світу, перебувають у полі зору перекладацьких студій [1–6]. Утім, низка засадничих проблем, зокрема концептуально-методологічні підвалини перекладу, інтерпретація концептів у перекладах творів прозового жанру, труднощі словотвірного характеру в перекладі, шляхи забезпечення стилістичної еквівалентності і семіолінгвістичний аспект перекладу реалій – усе це потребує подальшого дослідження задля формування комплексного підходу до трансляції особливостей різножанрових текстів.

Особливим видом трансляції унікальності сприйняття й осмислення дійсності певною мовною спільнотою є словесна творчість, зокрема художня література, складники якої безпосередньо пов'язані з особливостями категоризації світу представниками певної культури, а наслідком творчого освоєння дійсності є художній образ світу як особливий спосіб інтерпретації лінгвокультурним творчим суб'єктом художнього дискурсу.

Незважаючи на розмаїття підходів до розгляду поняття «жанр», більшість визначень мають спільну рису, яка підкреслює закріпленість, кодифікованість і стандартність жанрових рамок. Традиційні підходи до потрактування аналізованого терміна узагальнені в численних наукових розвідках, що доводять наявність його загальних композиційно-мовленнєвих характеристик, уможливаючи вивчення жанру в термінах парадигми текстів, в якій кожний окремий текст є важливим складником. Жанрова належність художнього тексту розглядається як текстовий маркер, адже жанр зумовлює його семантичні і структурні особливості, впливаючи не лише на формальні, але і на змістові ознаки, що відбиваються у лінгвістичній специфіці реалізації авторського задуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження перекладів текстів різних жанрів зумовлена поширенням культурологічних студій у перекладознавстві та загальною тенденцією перекладознавства до інтеграції з іншими гуманітарними дисциплінами. В цьому контексті переклад тлумачимо як складну культурно-мовленнєву діяльність, що інтегрує когнітивні, прагматичні та комунікативні процесуальні дії задля трансляції унікального національно-мовного змісту засобами іншої мови із застосуванням низки ефективних перекладацьких стратегій і тактик.

Спрямованість наукової розвідки на перекладознавче дослідження різних вимірів художнього світу у межах когнітивно-дискурсивної парадигми дає змогу виявити корелятивний зв'язок

перекладацьких засобів із ціннісними домінантами різних культур, встановити особливості інтерпретації культурно маркованих концептуальних компонентів образної системи та визначити зміст культурних концептів у контексті іншомовної культури, виявити роль художньо-образної компоненти в категоріях комунікативно-прагматичного підходу.

Мета статті полягає в подальшому обґрунтуванні теоретико-методологічних підвалин дослідження художніх текстів з урахуванням новітніх засадничих напрацювань перекладознавства та у виявленні особливостей відтворення в іншомовному перекладі специфічних концептів, що втілені в концептуальному просторі тексту, через інтерпретацію культурно детермінованих особливостей дискурсу в термінах когнітивно-комунікативної парадигми.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові узагальнення в царині перекладознавства щодо перекладознавчого аналізу текстів різних жанрів в аспекті визначення лінгвістичних засобів об'єктивації концептуального простору вихідного тексту під час перекладу [1–3]. Критичний огляд традиційних моделей перекладу досить широко висвітлено в перекладознавчих студіях, а втім, спроби поглиблення розуміння і осмислення процесу перекладу включають спроби визначити певні критерії оцінки якості результату перекладу, серед яких, безсумнівно, важлива роль належить не лише досконалому володінню мовами оригіналу та перекладу, а й правильному використанню загальних норм мови й обґрунтованості вибору певних лексичних засобів задля забезпечення максимально правильного відображення в перекладі прагматичного навантаження та стилістичного забарвлення тексту оригіналу. Отже, вважаємо за правомірне стверджувати, що адекватності й еквівалентності перекладу значною мірою сприяє правильний вибір моделі перекладу в проєкції на цільову аудиторію та контекст ситуації.

Аналіз особливостей різних моделей перекладу уможливорює систематизацію наявних підходів до моделювання сутнісних ознак іншомовних текстів під час перекладу. Під час використання денотативної моделі в центр уваги потрапляє відтворення цілісності дійсності через базові елементи – денотати. Семантична модель перекладу базується на принципі еквівалентності змісту текстів оригіналу та перекладу, що передбачає розкладання тексту на елементарні смислові одиниці. У комунікативній моделі переклад розглядається у площині процесу міжмовного спілкування і ефективності взаємодії джерела та власне інформації, що транслюється. Основою трансформаційної моделі перекладу слугує система перекладацьких трансформацій на різних рівнях мови.

Розвиток когнітивного напрямку в перекладознавстві зумовлений впливом когнітивної науки у різних галузях знання, зокрема когнітивної лінгвістики, спрямованої на вивчення способів вербалізації знань про об'єктивну дійсність у певний спосіб через лінгвістичну репрезентацію форматів знань, що зафіксовані людською свідомістю в опосередкованій моделі світу. Концептуальну модель певних ментальних утворень (структур, форматів, тощо) тлумачимо, услід за Ж. Факоньє, М. Тернером, І. Кулсон, Е. Оаклі, П. Брантом, як мисленнєвий конструкт, що утворюється в певній мовній спільноті на основі колективного освоєння дійсності [7–9].

Усвідомлюючи те, що дослідницький інструментарій сучасного перекладознавства розширюється завдяки орієнтації на

досягнення когнітивної науки, транслятологічні студії мають враховувати особливості отримання, обробки, зберігання та використання вербалізованих знань. Саме тому проблема осмислення первинних і вторинних текстів та створення когнітивної моделі їх перекладу в результаті інтерпретації семантичного і прагматичного наповнення є ключовими проблемами перекладознавства.

Прагматичне навантаження тексту чи повідомлення значною мірою залежать від дискурсивних стратегій і тактик, особливостей мовленнєвої ситуації, типологічних ознак мови спілкування та загальних характеристик певної лінгвокультури. Ці чинники можна тлумачити як відносно стійкі, а до варіативних відносимо різні ціннісні орієнтації, зумовлені культурними традиціями, спільними фоновими знаннями, колективним досвідом і конвенційними формулами певної мовної спільноти.

З позицій когнітивної лінгвістики, за твердженням С. Жаботинської, С. Чугу, основні складники змісту тексту є лінгвокогнітивними утвореннями, зміст яких виокремлюється за допомогою концептуального аналізу [10; 11]. Саме такий підхід допомагає визначити характер метамовного ускладнення й допомогти знайти оптимальне перекладацьке рішення. Проте очевидно, що не всі мовні одиниці несуть концептуальне навантаження, а лише ті, які допускають процес функціонально-змістового збагачення (наприклад, ускладнення, розширення, уточнення та інших варіантів зміни стандартного значення слів) в певній смисловій системі.

Знаковим атрибутом культури є символ, який відіграє надважливу роль у всіх проявах людського суспільного життя, символічне відношення людини до світу є ширшим, аніж вербальна комунікація, адже символ формує цілісне бачення світу в єдності чуттєвих і раціональних сторін [12; 13]. Символи культури є невіддільною частиною перекладу художнього тексту, оскільки передають своєрідність і неповторність інобуття та сприяють задоволенню пізнавальних та естетичних потреб сприймаючої культури, бо саме через переклад, художній переклад зокрема, ідеали і цінності вихідної культури транслуються в контекст мови і культури перекладу.

Важливо також зазначити, що концепту властива варіативність образно-перцептивного аспекту. Отже, під час перекладу концепту перекладач повинен подолати культурні й ідеологічні розбіжності. Цю думку підтримує В. Нечипоренко, слушно зауважуючи, що перекладознавчий аналіз художнього світу спрямований на вивчення особливостей відтворення образної системи різних рівнів, наявних у художньому тексті [14].

Без інтегративного підходу, що передбачає творче і вдумливе поєднання різних способів перекладу тексту оригіналу та відтворення значень символів культури і культурно детермінованих реалій у перекладі, прагматичне наповнення художнього тексту буде втрачено.

Проаналізуємо смислове навантаження мовних одиниць, що мають культурно детерміновані значення, на прикладі уривку з прологу до художнього тексту путівника сучасного ірландського письменника П. Маккарті 'McCarthy's Bar. A Journey of Discovery in Ireland'.

St Patrick's Day, and McCarthy's Bar was heaving.

...

There's an excellent P. McCarthy's at the top of the main street in Westport, County Mayo ... I also like Pete's Pub in Boston, Massachusetts, full of second-generation Irish postal workers still

arguing about *JFK and Nixon*; or at least they were the day I spent the afternoon there...

I'd been lured here this time by the dread of spending another St Patrick's night in the Home Counties of England. Each 17 March brings to a head the inability of the English middle classes to deal with the Irish Problem, in the sense that Ireland is a problem because it exists. This is when the radio phone-ins, and the letter columns of local newspapers, are taken over by the Knights of St George, the League of Anti-European Loyalists, and other assorted flag-fetishists and embittered headcases [MP, p. 3–4].

Очевидно, що точний переклад вказаного текстового фрагмента можливий лише за умови наявності в перекладача системних і глибоких знань англійської і української мов, літератури, культури сучасної Великої Британії, Ірландії і Північної Ірландії, особливостей історичних подій і формування стереотипів, на які натякає автор.

Висновки. Вивчення особливостей відтворення змісту різножанрових текстів засобами іншої мови постійно перебуває в центрі наукових пошуків. Проте поняття релевантності, адекватності і еквівалентності перекладу не втрачають актуальності і потребують певних уточнень у контексті поглиблення розуміння сутності та особливостей відображення трансформаційних змін у процесі перекладу у межах когнітивно-інтерпретативної парадигми з акцентом на вивчення концептуального і прагматичного аспектів цільового і вихідного текстів у процесі перекладу.

Декодування культурної специфіки текстів зумовлене необхідністю адекватного і еквівалентного перекладу в межах релевантної варіативності певних значень задля збереження змісту в тексті перекладу. Очевидно, що тексти різних жанрів характеризуються різним ступенем насиченості культурно детермінованими лінгвістичними засобами, окрім того, аналіз засобів і способів реалізації різнопланових стратегій у дискурсі (передусім – номінативних і інтеракційних), які виявляються опосередковано в тексті як дискурсному продукті, свідчить про їхню пряму залежність від мовця, його культурно-соціальної ідентичності, що по-різному виявляється в загальному комунікативному контексті залежно від конкретної ситуації спілкування. Отже, у дискурсі реалізується діалектичний зв'язок універсальності комунікативного і специфіки особистісного параметрів, на перетині взаємодії яких виникає інтерпретація змісту повідомлення, зумовленого специфікою його лінгвальної реалізації в різних мовних спільнотах.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в уточненні методів і процедур аналізу задля розроблення комплексної методики вивчення культурно детермінованих лінгвістичних засобів, зокрема, через поєднання елементів методу перекладознавчого аналізу для виявлення способів відтворення змістової домінантності і вивчення формальних особливостей тексту, залучення методу концептуального аналізу для встановлення поняттєвого і ціннісного складників культурного концепту та визначення його місця й ролі в системі авторських концептів. Окрім того, необхідно застосовувати лінгвістичні процедури контекстуального аналізу для вивчення особливостей реалізації значень лінгвістичних елементів з етнокультурною специфікою у різних контекстах. Подальшого висвітлення потребують також особливості об'єктивації культурно детермінованих концептів у компаративному аспекті художнього дискурсу через розширення меж лінгвокультурного і лінгвокогнітивного вимірів перекладознавчого аналізу.

Література:

1. Baker M. In Other Words : A Coursebook on Translation. 2-nd ed. Routledge, 2011. 352 p.
2. Newmark P. Approaches to translation. Oxford & New York : Pergamon Press, 1981. 200 p.
3. Venuti L. Retranslations. The Creation of Value. Translation Changes Everything. Theory and Practice. London & New York : Routledge, 2013. 271 p.
4. Doloughan F.J. Contemporary Narrative: Textual Production, Multimodality and Multiliteracies. London : Continuum, 2011. 168 p.
5. Pagan N.O. The Evolution of Literary Theory and the Literary Mind. Interdisciplinary Literary Studies. 2013. Vol. 15. No. 2. P. 157–179.
6. Shields K. Challenges and Possibilities for World Literature, Global Literature, and Translation. *Comparative Literature and Culture*. 2013. Vol. 15/7. P. 2–9. URL: <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol15/iss7/7> (Last accessed: 26.11.2018).
7. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. New York : Basic Books, 2002. 464 p.
8. Coulson S., Oakley T. Blending Basics. *Cognitive Linguistics*. 2000. Vol. 11 (3–4). P. 175–196.
9. Brandt P.A. Mental Spaces and Cognitive Semantics: a Critical Comment. *Journal of Pragmatics*. 2005. Vol. 37. P. 1578–1594.
10. Zhabotynska S. Images of Ukraine – EU relations in conceptual metaphors of Ukrainian mass media. *Cognition, communication, discourse*. 2018. No 17. P.118–140.
11. Chugu S. Cognitive Perspective of Meaning Interpretation in Translating Narrative Texts. *International Humanitarian University Herald. Philology*. Odessa. 2018. № 36. Vol. 2. P. 166–169.
12. Chugu S., Gladio S. Decoding intercultural diversity in translation. *Relevant Problems of Philology and Translation*. Khmelnytskyi, 2019. Issue 15. P. 85–89.
13. Herman D. Story Logic in Conversational and Literary Narratives. *Contemporary Narratology*. 2001. Vol. 9. No. 2. P. 130–137.
14. Nechyporenko V.O. Identities of Bilingual Authors. *Vcheni Zapysky V.I. Vernadsky Taurida National University. Philology. Social Communication*. 2019. V. 30 (69). No. 3. P. 60–64.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. McCarthy, P. McCarthy's Bar. A Journey of Discovery in Ireland. Hodder & Stoughton : SCEPTRE, 2000. 374 p.

Chugu S. Decoding cultural symbols in the interpretation translation model

Summary. The article discusses the challenges of literary text translation in the interpretative paradigm with the focus on the necessity to deepen scientific knowledge about modeling the procedural dimension of translation activity. It also outlines effective ways to ensure translation adequacy and equivalence via the use of a number of universal and variational translation techniques.

Modern translation studies put emphasis on the interpretation of conceptual, semiotic, and linguistic aspects of the world model, created in the literary text continuum. Grounding on recent findings, the author provides arguments to emphasize the importance of adequate verbal representation of unique ethno-cultural specificity of certain language community, that is determined by the categorization particularities, characteristic of the nation's world perception.

Conceptual and theoretical assumptions of current translation studies used within the multidisciplinary approach serve the foundation for the study of the text world model regarded as a special form of reflecting lingual and cultural features of a certain language community in the fiction

world, created by the narrator as its member. The article states, that scientific research, based on the understanding of the basic principles of the conceptual integration theory, proves the significance of semantic and pragmatic modification of the source text, highlighting the significance of translating its message into the target culture adequately.

The author claims that literary text translation challenges call for the use of interpretative translation algorithm, that encompasses and integrates a system of special

translation strategies and techniques, aiming at representing the conceptual aspect of the literary text in an adequate way. Given the findings in the cognitive translation studies, major principles of conceptual integration theory are to be considered to ensure proper conveyance of the source text semantics and pragmatics.

Key words: interpretative translation model, literary text, conceptual perspective, conceptual integration theory, cultural symbol, translation strategy.